

بررسی امکان طراحی و تدوین برنامه درسی دوزبانه (فارسی و لری) در آموزش ابتدایی استان لرستان از نظر معلمان و مدیران

نویسندگان: فرهاد سراجی^۱ و داود میرزایی فر^{۲*}

۱. دانشیار گروه علوم تربیتی دانشگاه بوعلی سینا

۲. دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی دانشگاه بوعلی سینا

Mirzai_davod@yahoo.com

* نویسنده مسئول: داود میرزایی فر

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی امکان طراحی و تدوین برنامه درسی دوزبانه (فارسی و لری) در آموزش ابتدایی استان لرستان از نظر معلمان و مدیران بود. روش پژوهش توصیفی از نوع پیمایشی بود به‌علاوه جامعه آماری نیز شامل کلیه مدیران و معلمان آموزش ابتدایی در سه شهرستان؛ خرم‌آباد، نورآباد و کوهدشت لرستان در سال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۸۹ بود. نمونه‌گیری با روش تصادفی ساده انجام شد. حجم نمونه با استفاده از روش کوکران ۲۵۰ نفر برآورد گردید. ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه اعتباربخشی شده موسوی‌زاده و همکاران (۱۳۸۹) بود که پس از اصلاح و ادغام گویه‌ها به ۵۲ گویه رسید. روایی صوری و محتوایی پرسش‌نامه پس از بررسی و رفع اشکال‌ها توسط اساتید و متخصصان، مورد تأیید قرار گرفت. پایایی پرسش‌نامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۴ محاسبه شد که نشان‌دهنده پایایی بالای ابزار است. جهت تحلیل داده‌ها از آزمون‌های مناسب آماری در سطوح توصیفی و استنباطی (آزمون‌های ناپارامتری، برازندگی-مربع کای-آزمون من ویتنی و آزمون کروسکال والیس) استفاده شد. نتایج نشان‌دادند مدیران و معلمان مدارس ابتدایی با فرصت و ضرورت برنامه درسی دوزبانه موافق بودند و نگرش معلمان و مدیران درباره برنامه درسی دوزبانه را خوب ارزیابی کرده‌اند البته به تهدیدهای در این خصوص معتقدند و آمادگی نیروی انسانی را در حد نامطلوب می‌دانند همچنین امکانات نیروی انسانی را در حد به نسبت مطلوب ارزیابی می‌کنند که کفایت لازم را ندارد.

کلیدواژه‌ها: امکان‌سنجی برنامه درسی دوزبانه، دوره ابتدایی.

پژوهش‌های آموزش و یادگیری

(دانشور و همتا)

• دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۰۸/۲۸

• پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۰۸/۰۵

Scientific-Research
Journal of Shahed
University
Twenty-first Year, No.5
Autumn & Winter
2014-2015

Training & Learning
Researches

دوفصلنامه علمی - پژوهشی

دانشگاه شاهد

سال بیست و یکم - دوره

جدید

شماره ۵

پاییز و زمستان ۱۳۹۳

مقدمه

زبان، ابزار گروهی برجسته‌ای برای بالندگی همه‌سویه به‌شمار می‌آید [۱]. ایران، سرزمین نیاکانی گروه‌های فرهنگی/زبانی چندی است که به زبان‌های اردو، بلوچی، ترکی، کردی، عربی، و... گویش می‌کنند ولی زبان رسمی آموزشگاه‌ها، فارسی یا زبان گروه پیشینه‌شمار (اکثریت) است که زمینه‌ساز دشواری دوگانگی زبان خانه و آموزشگاه برای هزاران هزار کودک می‌شود که زبان مادری‌شان فارسی نیست [۲ و ۱].

با توجه به توسعه انسانی و امر آموزش در مناطق دوزبانه تمام کشور، لزوم توجه به زبان‌های بومی و محلی و گسترش آموزش آنها در قالب‌های نوشتاری و آموزشی، محسوس و ملزوم امر آموزش است و غفلت از این مقوله، صدماتی جبران‌ناپذیر را متوجه جامعه و قومیت‌های آن خواهد کرد. کودکان دوزبانه، کودکانی هستند که در زندگی روزمره خود (خانه و مدرسه) نیازمندند از دو زبان استفاده کنند [۳].

زبان دوم به زبانی گفته می‌شود که پس از کسب مهارت نسبی در زبان اول فراگرفته‌شود [۴]. ماهیت دوزبانگی، نسبی است و به عوامل فردی، آموزشی و فرهنگی - اجتماعی بستگی دارد [۵]؛ همچنین، آموزش دوزبانه یا چندزبانه به کاربرد دو یا چند زبان به‌عنوان میانجی تدریس در برنامه درسی اشاره دارد [۶] و هدف آن، تواناساختن کودکان به یادگیری برای خواندن، نوشتن و رشد دانش و مهارت‌ها در زمینه موضوع‌های علمی به زبان مادری است درحالی‌که آنها زبانی جدید را نیز یاد می‌گیرند [۷]. پژوهش‌ها در زمینه استعداد و مهارت دوزبانه‌ها نشان داده‌اند که دوزبانه، توانایی و قدرت برتر را در خصوص تمرکز روی اطلاعات مربوط و چشم‌پوشی از اطلاعات بی‌ربط دارد [۸]؛ همچنین، دوزبانه بهتر از یک‌زبانه در مهارت‌های غیرشفاهی اطلاعات و انجام وظایف پیچیده توانایی دارد [۹]؛ علاوه بر این، مطالعات انجام‌شده کار حافظه را برای استفاده دوزبانه در آزمون فضایی نشان داده‌اند [۱۰]؛ همچنین با توجه به

اهمیت زبان و دوزبانگی، گروهی عوامل زبان‌شناختی را در ابتلا به اختلال لکنت، دخیل می‌دانند. [۱۱، ۱۲ و ۱۳]. دوزبانگی در بیشتر کشورهای جهان، پدیده‌ای شایع است [۱۴] و در جامعه برنامه زبانی می‌طلبد که در سایه آن ازسویی از هرگونه هرج‌ومرج در نظام ارتباطی پرهیز شود و ازسوی دیگر، این نظام‌مندی به بهترین نتایج آموزشی، فرهنگی و علمی و در سطح محلی، ملی و حتی فراملی دست‌یابد [۱۵]؛ در نتیجه، دوزبانگی و دوزبانه‌بودن، پدیده‌ای است جهانی که در بیشتر کشورهای جهان وجود دارد و عبارت است از حالتی که فرد به زبانی دیگر غیر از زبان مادری خود آموزش بیند. بحث دوزبانگی در رشته‌هایی فراوان با بحث برنامه‌درسی و اجرایی سیاست‌های حفظ و نگهداری زبان و همچنین سیاست‌های جابه‌جایی آن، مرتبط است. هرچه تسلط به زبان مادری بیشتر باشد، موفقیت فرد در زندگی اجتماعی بیشتر و مجموع کارایی و تحرک جامعه، بیشتر خواهد شد. بدیهی است بهترین و مؤثرترین راهی که برای افزایش تسلط بر زبان مادری وجود دارد، آموزش آن در مؤسسات آموزشی و از طریق برنامه درسی و در سطوح مختلف است [۱۶].

گرچه نمی‌توان سطحی مشخص و تعریف‌شده را برای تعیین مقدار تسلط زبانی دوزبانه‌ها ارائه داد، برخی زبان‌شناسان، دوزبانگی را از این حیث به چهار گروه تقسیم می‌کنند: ۱. دوزبانگی غیرفعال^۱: در این حالت، شخص بر زبان اول به‌طور کامل تسلط دارد و زبان دیگر را نیز می‌تواند درک کند، ولی توانایی صحبت کردن به آن زبان را ندارد؛ ۲. دوزبانگی غالب^۲: در این حالت، فرد بر یکی از دو زبان (به احتمال قوی، زبان مادری)، بیشتر تسلط دارد و در درک شنیداری زبان دوم با مشکل مواجه است؛ ۳. دوزبانگی متعادل^۳: فرد کم‌وبیش بر هر دو زبان به یک اندازه تسلط دارد اما به‌طور الزامی، به صحبت کردن کافی در هیچ‌یک از دو زبان تسلط ندارد و

1. Passive Bilingualism
2. Dominant Bilingualism
3. Balanced Bilingualism

در کلاس‌ها تدریس نمی‌شود اما زبان فارسی به این دانش‌آموزان مطابق با توانایی و ظرفیت آنها آموزش داده می‌شود تا کودکان، مسیر طبیعی خود را در یادگیری طی کنند؛ اما یافته‌ها نشان می‌دهند که پیشرفت دانش‌آموزان آموزش‌دیده با روش دوسویه از دانش‌آموزان آموزش‌دیده با روش غوطه‌ورسازی، بیشتر است [۱۸].

چالشی که سیاست‌گذاران و مجریان آموزشی ایرانی با آن روبه‌رو هستند در یافته‌های دو بررسی جهانی که ایران با آنها همکاری داشته، به روشنی نمود یافته‌است؛ این دو بررسی «سومین بررسی جهانی در ریاضی و علوم» (تیمز) و «بررسی جهانی پیشرفت در سواد خواندن» (پرلز) هستند؛ هر دوی این بررسی‌ها را انجمن جهانی ارزشیابی دستاوردهای آموزشی (آی.ای.ای) انجام داده‌است؛ «تیمز»، بزرگ‌ترین بررسی است که تاکنون این انجمن در ۴۱ کشور با هدف سنجش دستاوردهای دانش‌آموزان پایه‌های سوم و چهارم دبستان و پایه‌های دوم و سوم راهنمایی در ریاضی و «علوم» انجام داده‌است؛ پرلز (۲۰۰۱) با هدف سنجش توانایی خواندن در دانش‌آموزان پایه چهارم دبستان در ۳۵ کشور انجام شده و برگزاری آن برای سال‌های ۲۰۰۶ و ۲۰۱۱ برنامه‌ریزی شده‌بود؛ در هر دو بررسی، دانش‌آموزان ایرانی در رده‌های پایانی جای گرفتند ایران در پرلز (۲۰۰۱) در میان ۳۵ کشور سی‌دوم شد زیرا ایران سرزمین نیاکانی گروه‌های فرهنگی/زبانی چندی است که به زبان‌های اردو، بلوچی، ترکی، کردی، عربی و ... گویش می‌کنند ولی زبان رسمی آموزشگاه‌ها، فارسی یا زبان گروه پیشینه‌شمار (اکثریت) است که زمینه‌ساز دشواری دوگانگی زبان خانه و آموزشگاه برای هزاران هزار کودک می‌شود که زبان مادری‌شان فارسی نیست؛ میزان در پایه‌مانی (مردودی) در میان این گروه‌ها بیشتر از گروه فارسی‌زبان است، همان‌گونه که در میزان آموزش‌گزینی (ترک تحصیل) هم آنها بر این گروه فزونی دارند؛ این جایگاه بسیار پایین دانش‌آموزان ایرانی در این بررسی جهانی، گویای توجه بیشتر به دوگانگی

۴. دوزبانگی همسان^۱: فرد در هر وضعیت، قادر است، هر دو زبان را مانند گویشور آن زبان تکلم کند و نمی‌توان میان او و گویشور زبان، تفاوتی قایل شد؛ این قطعی‌ترین نوع دوزبانگی است و در مباحث زبان‌شناسی نیز در بیشتر موارد، این نوع دوزبانگی مدنظر است [۱۷]. مهم‌ترین و رایج‌ترین روش‌های آموزش دوزبانه در دنیا نیز روش‌های تدریس انتقالی، غوطه‌ورسازی و دوسویه هستند؛ در مدل انتقالی، زبان اول کنارگذاشته می‌شود و زبان دوم، جانشین آن می‌شود که این مطلب بر این امر دلالت دارد که زبان اول و دوم، منزلت و ارزش یکسان ندارند؛ در روش غوطه‌ورسازی بر یادگیری زبان دوم، بسیار تأکید می‌شود؛ به عبارتی، در این روش، فقط به کسب زبان دوم اهمیت داده می‌شود و به اینکه فرصت‌هایی برای موفقیت‌های تحصیلی ایجاد شوند، هیچ اهمیتی نمی‌دهند؛ اما در روش دوسویه، به دلیل اینکه در آموزش از دو زبان استفاده می‌شود و دو زبان در آن به‌طور یکسان اهمیت دارند، دانش‌آموزان، توانایی زبانی، تحصیلی و شناختی را نسبت به زبان اول کسب می‌کنند و سپس آن را به زبان دوم انتقال می‌دهند؛ بنابراین میان فواید شناختی و دوزبانگی کامل ارتباط مثبت وجود دارد.

دوزبانگی افزایشی، ارتباطی قوی با سطوح بالای توانایی در دو زبان، عزت‌نفس و نگرش مثبت بین فرهنگی دارد. با توجه به مقایسه مدل‌های آموزشی دوزبانه و تأیید ارجحیت مدل غوطه‌ورسازی و دوسویه می‌توان به جرئت گفت: با در نظر گرفتن مدل دوسویه و کاربرد آن می‌توان به کودکان اجازه داد تا مسیر طبیعی خود را طی کرده، بسیاری از ارزش‌ها و باورهای مربوط به فرهنگ بومی خود را درونی کنند؛ چراکه براساس نتایج پژوهش‌ها، کودکان، مفاهیمی را که به زبان اولشان می‌آموزند می‌توانند به آسانی به زبان دوم منتقل کنند. در طول سالیان گذشته، برنامه اعمال‌شده در ایران، غوطه‌ورسازی ساختارمند بوده‌است به این معنا که زبان بومی دانش‌آموزان، مانند ترکی، کردی، بلوچی و عربی

1. Equal Bilingualism

زبان خانه و آموزشگاه شده است [۱].

در زمینه برنامه‌های درسی دوزبانه و آموزش آنها در کشورهای مختلف، برنامه‌هایی گوناگون طراحی شده‌اند؛ برای نمونه، دو راه برای برنامه درسی دوزبانه در برخی از مناطق ایالات متحده به وجود آمده‌اند: استفاده از دو زبان‌های برنامه درسی: انگلیسی و زبان محلی اقلیت زبانی؛ این برنامه‌ها با سطحی بالا از دوزبانگی در هر دو زبان اکثریت و اقلیت دانش‌آموزانی که در کلاس شرکت دارند، طراحی شده‌اند و از زبان مادری دانش‌آموزان اقلیت‌های زبانی استفاده می‌شود که مرحله اول برنامه درسی پس از دو یا سه سال است؛ چنین برنامه‌هایی برای پیشبرد توسعه زبان اکثریت (به‌عنوان نمونه، انگلیسی در ایالات متحده)، توسط اقلیت زبانی دانش‌آموزان طراحی شده‌اند [۱۹ و ۲۰].

توماس و کالیر^۱ (۲۰۰۲) گزارش دادند که یکی از اهداف برنامه فرانسوی-انگلیسی دوزبانه در شمال ایالت مین (ایالات متحده آمریکا)، احیای زبان محلی فرانسه است؛ همچنین انواع مختلف محتوا و آموزش زبان یکپارچه در برنامه کشورهای اروپایی به زبان‌های متعدد و آرمان‌های فرهنگی در زمینه‌ای غیر از زبان اول طراحی شده‌اند [۲۱]؛ از سوی دیگر، برخی از نخبگان بین‌المللی مدارس، در نقاط مختلف جهان، نوعی خط دوگانه ارائه داده‌اند که کودکانی از کشور میزبان، زبان و فرهنگ کشورهای دیگر را یاد می‌گیرند؛ از سوی دیگر، شرکت‌کنندگان از زبان‌های دیگر که به‌طور موقت، ساکن هستند، می‌توانند زبان کشور میزبان را بیاموزند؛ این نمونه‌ها نشان می‌دهند که آموزش دوزبانه، می‌تواند برای تحقق اهداف آموزشی و اجتماعی مفید باشد، از جمله در موارد زیر: ارتقا از زبان اکثریت در یک جامعه [با] زبان‌های مختلف (جامعه‌ای با زبان‌ها و اقوام گوناگون)، ارتقا از زبان اقلیت در یک جامعه [با] زبان‌های مختلف، ارتقا از هر دو زبان‌های اقلیت و اکثریت در یک جامعه زبانی مختلف، تجدید حیات یک زبان اقلیت‌های محلی در یک جامعه [با] زبان‌های

مختلف؛ ارتقا زبان‌های خارجی در زمینه یادگیری زبان‌های خارجی.

دوزبانگی در صورتی دارای پی‌آمد مثبت و رشد و توسعه شناختی و خلاقیت فکری است که دوزبانه، در هر دو زبان به درجه‌ای از توانمندی رسیده باشد و شرایط آموزشی برای هر دو زبان فراهم باشد و در این صورت، دوزبانگی بهنجار یا برابر خواهد بود و می‌توان گفت: فراگیری دو زبان به‌طور ناقص، به نداشتن خلاقیت و بسط زبانی در کودکان می‌انجامد [۲۲]؛ همچنین تحقیق‌های مربوط به دوزبانگی و آموزش دوزبانه نشان داده‌اند، بر اثر اکتساب زبان دوم، رشد شناختی، مهارت زبانی و کاربرد زبانی افزایش می‌یابند [۲۳ تا ۲۶]؛ تحقیق‌های دیگر نشان می‌دهند که توسعه واژگان بومی زود هنگام کودکان، ممکن است به‌خصوص برای بهبود درک مطلب خواندن زبان انگلیسی در دوران ابتدایی، مهم باشد [۲۷ و ۲۸]؛ دوزبانه‌ها در انجام تکالیف شناختی نیز، عملکردی بهتر دارند؛ کودکان دوزبانه نسبت به کودکان یک‌زبانه در تکالیف شناختی و حل تکالیف پیچیده فضایی، بهتر عمل می‌کنند [۲۹ تا ۳۲]؛ نتایج برخی دیگر از تحقیق‌ها از تأثیر مثبت دوزبانگی بر مهارت‌های شناختی و زبانی حکایت می‌کنند [۳۲ و ۳۳].

در بررسی که پارکر جونز و همکاران انجام داده‌اند، مشخص شد زمانی که دوزبانه‌ها تصاویر را نام‌گذاری می‌کنند یا زمانی که کلمات را با صدای بلند به زبان مادری یا زبان دومشان می‌خوانند، فعالیت مغزی بیشتری در نیمکره چپ مغز وجود دارد زیرا بازشناسی بیشتر کلمه، مورد نیاز است [۳۴]. در مطالعه‌ای که کوئپیر و همکاران با استفاده از ظرفیت‌های وابسته به رخداد انجام دادند، دیده شد که دوزبانه‌ها تغییرهای زبانی را خیلی سریع‌تر در طول دریافت گفتار کشف می‌کنند و زمانی که این تغییرها رخ می‌دهند، به‌طور آگاهانه، تغییرهای زبانی را کنترل می‌کنند [۳۵]؛ همچنین، فستمن و همکارانش گزارش کرده‌اند که افراد دوزبانه، عملکرد کنترل شناختی بهتری در مقایسه با افراد تک‌زبانه دارند

1. Thomas & Collier

زیرا فعال‌سازی هم‌زمان و موازی زبان‌ها به کنترل مداخله‌گرهای زمینه‌ای نیازمندند [۳۶].

نتایج پژوهش جلیلود کریمی (۱۳۹۲) از ظرفیت شنیداری بیشتر در گروه دوزبانه حکایت داشت؛ به‌طور کلی، دوزبانه‌ها امتیازهایی بالاتر در هر دو گوش نسبت به تک‌زبان‌ها کسب کردند [۳۷]؛ بیانلو (۱۳۹۲) نیز در پژوهشی نشان می‌دهد که تفاوتی معنادار در تفکر خلاق دوزبانه‌ها با یک‌زبان‌ها و دختران با پسران وجود دارد؛ در میان گروه‌ها، دوزبانه‌ها و پسران نسبت به یک‌زبان‌ها و دختران، عملکردی بهتر داشتند؛ علاوه بر نمره کل خلاقیت در خرده‌مقیاس‌های تفکر خلاق نیز، تفاوت گروه‌ها معنادار بود که نشان‌دهنده تفاوت در چگونگی تفکر خلاق آنهاست [۳۸]؛ همچنین، زایر کعبه (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان «پیامدهای اجتماعی آموزش دوزبانه»، این پیامدها را این‌گونه بیان کرد: وحدت ملی اختیاری، نه اجباری در میان قومیت‌ها ایجاد می‌شود؛ قومیت‌ها از حقوق بشری و شهروندی خود، بهره‌مند می‌شوند؛ فرهنگ و زبان اقوام به‌عنوان ذخایر و سرمایه‌های ملی حفاظت می‌شود و فرهنگ و زبان اقوام به‌عنوان سپری در برابر جهانی‌شدن فرهنگ و زبان جوامع قدرتمند عمل می‌کند [۳۹]. یوسفی و همکاران (۱۳۸۸) در تحقیقی با عنوان «مقایسه یادگیری زبان انگلیسی دانش‌آموزان دوزبانه با دانش‌آموزان یک‌زبان» به این نتیجه رسیدند که به‌طور کلی، پس از کنترل متغیرها، دانش‌آموزان دوزبانه و یک‌زبان در یادگیری زبان انگلیسی با هم تفاوتی معنادار ندارند و دانش‌آموزان دوزبانه، بیشتر، زبان انگلیسی را یاد می‌گیرند [۴۰]؛ شمس اسفندآباد و امامی‌پور (۱۳۸۲) در پژوهشی با عنوان «مطالعه سبک‌های یادگیری در دانش‌آموزان دوزبانه و یک‌زبان دوره راهنمایی و رابطه آن با پیشرفت تحصیلی و جنسیت» که روی ۲۴۰ دانش‌آموز دختر و پسر دوزبانه کرد زبان، ۲۴۰ دانش‌آموز ترک‌زبان و ۲۴۰ دانش‌آموز فارس‌زبان انجام دادند، نشان دادند که میان سبک‌های یادگیری دانش‌آموزان دوزبانه (ترک و کرد زبان) و دانش‌آموزان یک‌زبان (فارسی)، تفاوت

وجود دارد، بدین‌گونه که دانش‌آموزان یک‌زبان در مقایسه با دانش‌آموزان دوزبانه، دارای سبک یادگیری شهودی و دیداری هستند درحالی‌که دانش‌آموزان دوزبانه در مقایسه با دانش‌آموزان یک‌زبان، سبک یادگیری حسی و کلامی دارند [۴۱]. کرمی نوری و همکاران (۱۳۸۷) در بررسی تحول سیالی واژگان کلامی و مقوله‌ای در کودکان دوزبانه ترک - فارس و کرد - فارس، هزار دانش‌آموز دبستانی دوزبانه ترک - فارس و کرد - فارس را از میان دانش‌آموزان دبستانی دو شهر تبریز و سنندج انتخاب کردند؛ این دانش‌آموزان در دو آزمون نشانه ادراکی (حروف اولیه) و نشانه‌های مفهومی (مقوله‌های معنایی) شرکت کردند و نتایج نشان دادند که تعداد واژگان فارسی در طول پایه‌های تحصیلی اول تا پنجم دبستان هر دو شهر، روندی افزایشی و صعودی دارد و این روند در آزمون نشانه‌های مقوله‌ای، منظم‌تر از آزمون نشانه‌های ادراکی است. دانش‌آموزان ترک - فارس و کرد - فارس در هیچ‌یک از سال‌های دبستان، تفاوتی معنادار نشان ندادند ولی الگوی تغییرها و تحول‌های تعداد واژگان آنها در آزمون مقوله‌ای در طول دوره ابتدایی، متفاوت است؛ همچنین در مجموع در هر دو آزمون، دانش‌آموزان پسر نسبت به دانش‌آموزان دختر، عملکردی بهتر از خود نشان دادند؛ در نشانه‌های ادراکی نیز، دانش‌آموزان تبریزی بیش از دانش‌آموزان سنندجی واژه فارسی تولید کردند [۳].

سلوین^۱ و همکاران (۲۰۱۰) در مطالعه‌ای با عنوان «نتایج خواندن و زبان»، ارزیابی تصادفی ۵ ساله‌ای از آموزش دوزبانه انتقالی انجام دادند که این نخستین مطالعه تصادفی برای مقایسه رویکردهای خواندن آموزش دوزبانه انتقالی با غوطه‌وری انگلیسی ساخت یافته، طی یک دوره زمانی ۵ ساله است. در آزمون واژگان مصور پی‌بادی و معادل اسپانیایی آن و در برگه‌های اسپانیایی و انگلیسی، سه مقیاس خواندن و دکاک، دانش‌آموزان کودکستانی و پایه اول در آموزش دوزبانه، انتقالی، عملکردی بهتر در اسپانیایی و

1. Slavin

فرهنگ و زبان جوامع قدرتمند عمل کند؛ مهارت سواد دانش‌آموزان بهتر شود و بر اثر اکتساب زبان دوم، رشد شناختی، مهارت زبانی و کاربرد زبانی افزایش یابد و به رشد و توسعه شناختی و خلاقیت فکری کمک کنند؛ در نتیجه با توجه به توسعه انسانی و امر آموزش و برنامه درسی در مناطق دوزبانه تمام کشور، لزوم توجه به زبان‌های بومی و محلی و گسترش آموزش آنها در قالب‌های نوشتاری و آموزشی، محسوس و ملموس امر آموزش و برنامه‌ریزی است و غفلت از این مقوله، صدماتی جبران‌ناپذیر را متوجه جامعه و قومیت‌های آن خواهد کرد.

در این زمینه، امکان طراحی و تدوین برنامه درسی دوزبانه کردی و ترکی بررسی شده‌است و زبان لری به‌عنوان یکی از قومیت‌های اصلی ایران، با توجه به اینکه درصدی قابل توجه از مردم ایران لرزبان‌اند، مورد غفلت قرار گرفته‌است و باید بررسی کرد «آیا زبان لری، نیز قابلیت آموزش و گنجاندن در برنامه درسی مدارس را دارد؟ و امکانات، فرصت، تهدید، آمادگی و امکانات تا چه اندازه‌اند؟»؛ در نهایت، چون لرستان دارای دو گویش لری و لکی است و ممکن است در نحوه پاسخگویی تأثیرگذار باشد، هر دو گویش انتخاب شدند که در این مقاله، ضرورت تحت یک مؤلفه و امکان طراحی و تدوین، به‌صورت بررسی امکانات، فرصت، تهدید و آمادگی اجرای برنامه درسی تعریف شده‌است.

پرسش‌های پژوهش

این پژوهش با توجه به اهمیت مباحث گفته شده به دنبال بررسی امکان طراحی و تدوین برنامه درسی دوزبانه (فارسی و لری) در آموزش ابتدایی استان لرستان از نظر معلمان و مدیران و در پی پاسخگویی به پرسش‌های زیر است:

۱. ضرورت برنامه درسی دوزبانه فارسی لری از دیدگاه مدیران و معلمان دوره ابتدایی استان لرستان تا چه اندازه است؟

۲. مدیران و معلمان تا چه اندازه، برنامه درسی دوزبانه

عملکردی پایین در انگلیسی نسبت به هم‌تایان خود در غوطه‌وری انگلیسی ساخت یافته نشان دادند؛ پس از انتقال به انگلیسی دانش‌آموزان دوزبانه انتقالی در پایه‌های دوم تا چهارم، نسبت به آنهایی که در برنامه غوطه‌وری نگلیسی ساخت یافته بودند در ابزار واژگان دریافتی انگلیسی، نمراتی پایین‌تر دریافت کردند اما تفاوتی معنادار در ابزار خواندن انگلیسی مشاهده نشد [۴۲]. انسونی^۱ (۲۰۰۹) با بررسی مزایای آموزش و پرورش دوزبانه در گواتمالا، طی تجزیه و تحلیلی عمیق نشان داد که مزایای آموزش دوزبانه برای مردم محروم بومی به‌عنوان سرمایه‌گذاری در سرمایه‌های انسانی، مهم است. دانش‌آموزان دوزبانه در گواتمالا، نرخ ارتقایی بالا و میزان تکرار و ترک تحصیلی پایین دارند. دانش‌آموزان دوزبانه، نمراتی عالی در تمام موضوع‌های مهم دارند؛ از جمله، تسلط بر زبان اسپانیایی. تغییر جهت مدرسه به دوزبانه باعث خواهد شد هزینه قابل توجه به دلیل تکرار کاهش یابد. صرفه‌جویی در هزینه‌های ناشی از آموزش دوزبانه در حدود پنج میلیون دلار تخمین زده شده که برابر با هزینه اولیه آموزش و پرورش برای دانش‌آموزان است [۴۳].

فرانسیسکو^۲ (۲۰۰۷) در تحقیقی با عنوان «فهم دیدگاه‌ها و اعمال معلمان، نسبت به آموزش دوزبانه در یک جامعه چندزبانه به این نتیجه رسید که معلمان، بسیار زیاد از زیربنای آموزش و پرورش دو زبان حمایت می‌کنند؛ همچنین، این تحقیق، نیاز فوری به آموزش و پرورش دوزبانه را در نظام آموزشی موزامبیک نشان داد [۴۴]. جاکوب^۳ (۲۰۰۵) در تحقیقی با عنوان «فرایند واژه‌پردازی‌های مشترک دوزبانه» به این نتیجه دست یافت که میان ساختار اجتماعی و فرایند دوزبانه محلی، رابطه معنادار است [۴۵].

بنابراین، برنامه درسی دوزبانه باعث می‌شود، فرهنگ و زبان اقوام به‌عنوان ذخایر و سرمایه‌های ملی حفاظت شوند و به‌عنوان سپری در برابر جهانی شدن

1. Anthony
2. Francisco
3. Jakob

طبقه‌ای نسبتی برای انتخاب افراد نمونه برحسب شهرستان محل سکونت استفاده شده است؛ هدف از انتخاب این روش نمونه‌گیری آن است که زیرگروه‌ها به همان نسبتی که در جامعه حضور دارند در نمونه تحقیق نیز وارد شوند؛ حجم نمونه با استفاده از روش کوکران ۲۵۰ نفر برآورد شد که از این تعداد، ۱۵۰ نفر از شهرستان خرم‌آباد (جامعه دارای بیشترین جمعیت)، ۵۱ نفر از شهرستان کوهدشت و ۴۹ نفر از شهرستان نورآباد هستند؛ در این نمونه‌گیری، ملاک طبقه‌بندی، شهرستان محل خدمت انتخاب شده است و عوامل دیگر مانند جنسیت یا سطح سواد در این زمینه دخالت نداشته‌اند.

ابزار پژوهش

ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه موسوی‌زاده و همکاران (۱۳۸۹) بود که دارای ۷۴ گویه است و بنابه نظر محققان براساس بررسی ادبیات تحقیق به دلیل هم‌پوشی و تشابه پرسش‌ها، گویه‌ها بازنگری شده، به ۵۲ پرسش تقلیل یافت که استادان و متخصصان، روایی صوری و محتوایی پرسش‌نامه را پس از اجرای مقدماتی و رفع اشکال‌ها تأیید کردند. پایایی پرسش‌نامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۴ تعیین شد که نشان‌دهنده پایایی بالای ابزار است؛ پرسش‌نامه دارای شش مؤلفه و در مجموع، ۵۲ پرسش است: مؤلفه اول (ضرورت‌سنجی) دارای هشت پرسش، مؤلفه دوم (فرصت‌سنجی) دارای دوازده پرسش، مؤلفه سوم (تهدیدسنجی) دارای ده پرسش، مؤلفه چهارم (نگرش‌سنجی) دارای هشت پرسش، مؤلفه پنجم (آمادگی‌سنجی) دارای هشت پرسش و مؤلفه ششم (امکان‌سنجی) دارای شش پرسش بودند.

شیوه تحلیل داده‌ها

برای تحلیل پرسش‌های پژوهش از آمار توصیفی (میانگین و انحراف استاندارد) و آزمون‌های آماری ناپارامتری (برازندگی - مربع کای، آزمون من ویتنی و آزمون کروسکال والیس) استفاده شد.

- فارسی و لری را به‌عنوان فرصت تلقی می‌کنند؟
۳. تهدیدهای (آثار منفی و زیان‌های احتمالی) برنامه درسی دوزبانه فارسی و لری از دیدگاه مدیران و معلمان دوره ابتدایی استان لرستان تا چه اندازه‌اند؟
۴. از دید مدیران و معلمان، نگرش‌ها نسبت به برنامه درسی دوزبانه فارسی و لری در آموزش ابتدایی استان لرستان تا چه اندازه مثبت‌اند؟
۵. میزان آمادگی نیروی انسانی برای برنامه درسی دوزبانه فارسی و لری در آموزش ابتدایی استان لرستان از دید مدیران و معلمان تا چه اندازه است؟
۶. میزان امکانات برای برنامه درسی دوزبانه فارسی و لری در آموزش ابتدایی استان لرستان از دید مدیران و معلمان تا چه اندازه است؟
۷. آیا میان دیدگاه مدیران و معلمان مدارس ابتدایی درخصوص عوامل یادشده با توجه به عامل‌های دموگرافیک (شهر و جنس)، تفاوت وجود دارد؟

روش پژوهش

پژوهش به لحاظ هدف کاربردی و حسب شیوه گردآوری داده، از جمله پژوهش‌های توصیفی از نوع پیمایشی است.

جامعه آماری

جامعه آماری، شامل تمامی مدیران و معلمان آموزش ابتدایی مراکز شهر در سه شهرستان خرم‌آباد، نورآباد و کوهدشت استان لرستان در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ بود. خرم‌آباد بدین دلیل که مرکز استان بود، انتخاب شد و شهرستان نورآباد بدین سبب که گویش غالب لکی داشت؛ همچنین، شهرستان کوهدشت نیز به دلیل آنکه دارای دو گویش است (لری و لکی) و امکان‌داشت میان اینکه گویش لکی باشد یا لری یا هر دو، نظریات متفاوت باشند، انتخاب شد.

برآورد نمونه و روش نمونه‌گیری

به دلیل حجم زیاد جمعیت از روش نمونه‌گیری

جدول ۱. توزیع فراوانی و درصد نمونه براساس جنسیت و محل خدمت

محل خدمت				جنسیت					
کوهشدت		نورآباد		خرم‌آباد		زن		مرد	
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
۲۱	۵۱	۱۹	۴۹	۶۰	۱۵۰	۴۰.۸	۱۰۲	۵۹.۲	۱۴۸

یافته‌ها

براساس تحلیل استنباطی، مقدار سطح معنی‌داری (ارزش یا مقدار $P \leq 0/05$) است لذا تفاوت مشاهده‌شده از نظر آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار است؛ به عبارت دیگر، پاسخگویان، فرصت برنامه درسی دوزبانه با ۸۴۵ نظر موافق، فرصت را خوب ارزیابی کرده‌اند.

- پرسش سوم: تهدیدهای (آثار منفی و زیان‌های احتمالی) برنامه درسی دوزبانه فارسی و لری از دیدگاه مدیران و معلمان دوره ابتدایی استان لرستان تا چه اندازه‌اند؟

براساس تحلیل استنباطی مقدار سطح معنی‌داری (ارزش یا مقدار $P \leq 0/05$) است لذا تفاوت مشاهده‌شده از نظر آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار است؛ به عبارت دیگر، پاسخگویان تهدید برنامه درسی دوزبانه با ۷۶۶ نظر موافق، تهدیدهای زیادی را در این خصوص اعلام کرده‌اند.

- پرسش چهارم: از دید مدیران و معلمان، نگرش‌ها نسبت به برنامه درسی دوزبانه فارسی و لری در آموزش ابتدایی استان لرستان تا چه اندازه مثبت‌اند؟

جدول ۱، توزیع فراوانی و درصد نمونه براساس جنسیت و محل خدمت را نشان می‌دهد.

جدول ۲، نتایج آزمون برازندگی (مربع کای) به‌منظور بررسی نظریات افراد براساس مؤلفه‌ها (ضرورت‌ها، فرصت‌ها، تهدیدها، نگرش‌ها، آمادگی و امکانات) را که به شش پرسش اول پژوهش، مربوط‌اند، نشان می‌دهد؛ همچنین در ادامه به تفکیک پرسش‌ها، تحلیل و تفسیر داده‌ها ارائه شده‌است.

- پرسش اول: ضرورت برنامه درسی دوزبانه فارسی لری از دیدگاه مدیران و معلمان دوره ابتدایی استان لرستان تا چه اندازه است؟

براساس تحلیل استنباطی، مقدار سطح معنی‌داری (ارزش یا مقدار $P \leq 0/05$) است لذا تفاوت مشاهده‌شده از نظر آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار است؛ به عبارت دیگر، پاسخگویان با ضرورت برنامه درسی دوزبانه موافق (۸۰۲) بوده‌اند.

- پرسش دوم: مدیران و معلمان تا چه اندازه، برنامه درسی دوزبانه فارسی و لری را به‌عنوان فرصت تلقی می‌کنند؟

جدول ۲. نتایج آزمون برازندگی (مربع کای) به‌منظور بررسی نظریات افراد براساس مؤلفه‌ها

Sig	df	Chi-Square	کاملاً موافقم	موافقم	نظری ندارم	مخالقم	کاملاً مخالفم	مؤلفه‌ها
$p \leq 0/05$	۴	۱۲۳۰/۹۸	۵۶۱	۸۰۲	۲۷۴	۱۰۱	۱۲	ضرورت
$p \leq 0/05$	۴	۴۷۲/۵۹	۴۲۱	۸۴۵	۸۳۰	۵۹۲	۲۳۶	فرصت
$p \leq 0/05$	۴	۳۱۷/۶۹	۵۰۲	۷۶۶	۳۸۹	۶۰۰	۲۴۳	تهدید
$p \leq 0/05$	۴	۵۰۵/۳۴	۴۲۱	۷۵۲	۳۸۱	۲۴۷	۱۷۳	نگرش
$p \leq 0/05$	۴	۴۷۸/۸۳	۲۲۳	۵۰۷	۲۲۸	۷۳۳	۳۰۹	آمادگی
$p \leq 0/05$	۴	۳۷۴/۱۸	۱۱۴	۴۸۳	۱۷۱	۴۶۳	۲۶۹	امکانات

دوزبانه فارسی و لری در آموزش ابتدایی استان لرستان از دید مدیران و معلمان تا چه اندازه است؟
براساس تحلیل استنباطی، مقدار سطح معنی داری (ارزش یا مقدار $p \leq 0/05$) است لذا تفاوت مشاهده شده از نظر آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است؛ به عبارت دیگر، امکانات نیروی انسانی برای برنامه درسی دوزبانه فارسی و لری در آموزش ابتدایی استان لرستان از دید مدیران و معلمان با ۴۸۳ نظر موافق در حد به نسبت مطلوب است.

• پرسش هفتم: آیا میان دیدگاه مدیران و معلمان مدارس ابتدایی در خصوص عوامل یادشده با توجه به عامل‌های دموگرافیک (شهر و جنس)، تفاوت وجود دارد؟

با توجه به اینکه این احتمال وجود دارد، عواملی خارج از متغیرهای اصلی این پژوهش در نتایج، دخیل باشند، بعضی از این عوامل دموگرافیک، بررسی و تحلیل شده‌اند از جمله شهر محل خدمت و جنسیت.

براساس تحلیل استنباطی، مقدار سطح معنی داری (ارزش یا مقدار $p \leq 0/05$) است لذا تفاوت مشاهده شده از نظر آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است؛ به عبارت دیگر، نگرشی موافق نسبت به برنامه درسی دوزبانه فارسی و لری در آموزش ابتدایی استان لرستان اعلام شده است.

• پرسش پنجم: میزان آمادگی نیروی انسانی برای برنامه درسی دوزبانه فارسی و لری در آموزش ابتدایی استان لرستان از دید مدیران و معلمان تا چه اندازه است؟

براساس تحلیل استنباطی، مقدار سطح معنی داری (ارزش یا مقدار $p \leq 0/05$) است لذا تفاوت مشاهده شده از نظر آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است؛ به عبارت دیگر، آمادگی نیروی انسانی برای برنامه درسی دوزبانه فارسی و لری در آموزش ابتدایی استان لرستان از دید مدیران و معلمان با ۷۳۳ نظر مخالف در حد نامطلوب است.

• پرسش ششم: میزان امکانات برای برنامه درسی

جدول ۳. نتایج آزمون من ویتنی برای متغیر جنسیت

sig(2-tailed)	Mann-Whitney U	Mean Rank		مؤلفه‌ها
۰/۱۱۳	۶۶۱۹/۵	۱۱۹/۰۳	مرد	ضرورت
		۱۳۳/۶۰	زن	
۰/۱۶۷	۶۷۶۲/۰	۱۱۹/۷۶	مرد	فرصت
		۱۳۲/۵۶	زن	
۰/۰۱۷	۶۱۶۱/۵	۱۱۵/۹۱	مرد	تهدید
		۱۳۸/۰۹	زن	
۰/۶۳۴	۷۱۸۲/۰	۱۲۲/۶۹	مرد	نگرش
		۱۲۷/۰۹	زن	
۰/۰۳۱	۶۲۹۳/۵	۱۱۶/۸۱	مرد	آمادگی
		۱۳۶/۸۰	زن	
۰/۴۳۸	۷۰۶۴/۵	۱۲۲/۰۶	مرد	امکانات
		۱۲۹/۲۴	زن	

جدول ۴. آزمون کروسکال والیس برای مقایسه نظریات آزمون‌دنی‌ها براساس متغیر محل خدمت

Sig	Chi-square	df	N	مؤلفه‌ها	
۰/۰۰۰	۱۶/۷۵	۲	۱۱۷/۰۳	۱۵۰	خرم‌آباد
			۱۶۳/۰۵	۴۹	نورآباد
			۱۱۴/۳۲	۵۱	کوهدشت
۰/۰۰۰	۳۰/۶۸	۲	۱۰۴/۸۸	۱۵۰	خرم‌آباد
			۱۵۴/۱۷	۴۹	نورآباد
			۱۵۸/۶۰	۵۱	کوهدشت
۰/۰۰۱	۱۴/۳۸	۲	۱۱۲/۷۲	۱۵۰	خرم‌آباد
			۱۳۲/۷۸	۴۹	نورآباد
			۱۵۶/۱۱	۵۱	کوهدشت
۰/۲۰۳	۳/۱۹	۲	۱۲۷/۵۴	۱۵۰	خرم‌آباد
			۱۳۳/۳۲	۴۹	نورآباد
			۱۰۹/۵۸	۵۱	کوهدشت
۰/۰۹۶	۴/۶۷	۲	۱۱۹/۵۶	۱۵۰	خرم‌آباد
			۱۲۳/۶۳	۴۹	نورآباد
			۱۴۴/۷۵	۵۱	کوهدشت
۰/۲۱۶	۳/۰۶	۲	۱۱۹/۰۸	۱۵۰	خرم‌آباد
			۱۳۷/۴۶	۴۹	نورآباد
			۱۳۲/۸۸	۵۱	کوهدشت

اختلاف مشاهده‌شده، معنادار نیست ولی در پرسش‌های مربوط به ضرورت، فرصت و تهدید، اختلاف مشاهده‌شده میان میانگین رتبه‌های پاسخگویان در شهرستان‌های مختلف، معنادار است زیرا مقدار سطح معنی‌داری، کوچک‌تر از ۰/۰۵ است و اختلاف مشاهده‌شده، معنادار است به این معنی که میان محل خدمت و پایخ پاسخگویان، اختلاف معنادار است.

بحث و نتیجه‌گیری

مشاهده مدارس که از جهاتی، مانند تعداد دانش‌آموزان، منابع و امکانات آموزشی و وضعیت اقتصادی دانش‌آموزان، وجوه مشترک فراوانی دارند، اما در زمینه یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، با همدیگر، بسیار تفاوت دارند، ما را به فکر فرومی‌برد که

در مؤلفه‌های ضرورت، فرصت، نگرش و امکانات، مقدار سطح معنی‌داری، بزرگ‌تر از ۰/۰۵ است و اختلاف مشاهده‌شده میان میانگین رتبه‌های مردان و زنان، معنادار نیست؛ به عبارت دیگر، مردان و زنان در پرسش‌ها نظریاتی یکسان را ارائه داده‌اند. در خصوص مؤلفه تهدید و آمادگی، تفاوت، معنی‌دار و سطح معنی‌داری، کمتر از ۰/۰۵ است؛ به عبارت دیگر، پاسخگویان، نظریاتی یکسان درباره تهدیدها و آمادگی برای برنامه درسی نداشته‌اند که با توجه به مقدار میانگین رتبه‌ها زنان، نظریاتی موفق‌تر داشته‌اند.

نتایج در پرسش‌های مربوط به نگرش، آمادگی و امکانات اول نشان‌می‌دهند، اختلاف مشاهده‌شده میان میانگین پاسخ‌دهندگان با محل خدمت، معنادار نیست زیرا مقدار سطح معنی‌داری، بزرگ‌تر از ۰/۰۵ است و

این خصوص معتقدند و آمادگی نیروی انسانی را در حد نامطلوب می‌دانند؛ همچنین، امکانات نیروی انسانی را در حد به نسبت مطلوب ارزیابی می‌کنند که کفایت ندارد. در مؤلفه‌های ضرورت، فرصت، نگرش و امکانات، مردان و زنان در پرسش‌ها نظریاتی یکسان را ارائه کرده‌اند اما در خصوص مؤلفه تهدید و آمادگی، تفاوت معنی‌دار است و با توجه به مقدار میانگین رتبه‌ها، زنان با بالا بودن میزان تهدید و آمادگی برنامه درسی دوزبانه موافق بودند؛ همچنین در پرسش‌های مربوط به ضرورت، فرصت و تهدید، اختلاف مشاهده شده میان میانگین رتبه‌های پاسخگویان در شهرستان‌های مختلف، معنادار بوده است به این معنی که میان محل خدمت و پاسخ پاسخگویان، اختلاف معنادار است.

به طور کلی می‌توان گفت، نیاز به برنامه درسی دوزبانه در استان لرستان، ضروری است اما پاسخگویان، امکانات و آمادگی نیروی انسانی را برای برنامه درسی دوزبانه، زیاد نمی‌دانند و این نشان می‌دهد با وجود ضروری بودن برنامه درسی دوزبانه باید آمادگی نیروی انسانی و امکانات را برای این امر بهبود بخشید که این فرایند می‌تواند از طریق بودجه‌بندی و تربیت نیروی متخصص از سوی تربیت معلم و مراکز تربیت دبیر صورت گیرد؛ بنابراین نیاز است، برنامه درسی بازنگری شود و مؤلفه دوزبانگی نیز مورد توجه واقع شود. همان‌گونه که نتایج نشان دادند، ضرورت دوزبانگی، واقعیتی انکارناپذیر است اما نمی‌توان ضرورت را مبنای کار قرارداد و عوامل دخیل در آن را در نظر گرفت؛ زیرا امکانات و زمینه اجرایی، مناسب نیستند و باید بستری مناسب برای آن فراهم کرد؛ البته نگرش معلمان و مدیران در این زمینه، مثبت است و فرصت‌ها بیشتر از تهدیدها دیده می‌شوند اما به تهدیدها نیز باید نظر داشت و با رویکرد مناسب می‌توان تهدیدها را نیز به قوت تبدیل کرد؛ در این راستا ممکن است اجرای برنامه دوزبانه با «افزایش هزینه‌های آموزشی، آسیب احتمالی به فرهنگ ملی، آسیب احتمالی به یکپارچگی اجتماعی و عدم استقلال معلمان به دلیل ترس از مشغله زیاد شغلی»

دلیل این امر چه می‌تواند باشد [۴۶] و نظام آموزشی را در نیل به اهداف خود با چالش‌هایی متعدد روبه‌رو می‌کند [۴۷]. ایران، کشوری با تنوع گویشی فراوان است؛ سرزمینی که تعداد زیادی از دانش‌آموزان با تسلط به زبان قومی و مادری‌شان و با آشنایی اندک به زبان فارسی به دبستان، وارد می‌شوند؛ این مسئله می‌تواند تأمل در آموزش را ایجاد کند. اگر زبان کودک و زبان آموزش، متفاوت باشند، پدیده دوزبانگی به وجود می‌آید که در آن، فرد، علاوه بر زبان مادری، باید زبانی دیگر را نیز بیاموزد [۴۸]. زبان دوم به زبانی گفته می‌شود که پس از کسب مهارت نسبی در زبان اول فراگرفته شود [۶] و دوزبانگی، اصطلاحی است که برای صحبت کردن به دو زبان به کار می‌رود [۴۹] و ماهیت نسبی داشته، به عوامل فردی، آموزشی و فرهنگی - اجتماعی بستگی دارد [۵]. دوزبانگی در صورتی دارای پیامد مثبت و رشد و توسعه شناختی و خلاقیت فکری است که دوزبانه، در هر دو زبان به درجه‌ای از توانمندی رسیده باشد و شرایط آموزشی برای هر دو زبان، فراهم باشند که در این صورت، دوزبانگی بهنجار یا برابر خواهد بود.

بحث دوزبانگی در رشته‌هایی فراوان با بحث برنامه درسی و اجرایی سیاست‌های حفظ و نگهداری زبان و همچنین سیاست‌های جابجایی آن، مرتبط است. هر چند تسلط به زبان مادری بیشتر باشد، موفقیت فرد در زندگی اجتماعی، بیشتر و در مجموع، کارایی و تحرک جامعه، بیشتر می‌شود. بدیهی است بهترین و مؤثرترین راهی را که برای افزایش تسلط بر زبان مادری وجود دارد، آموزش آن در مؤسسات آموزشی و از طریق برنامه درسی و در سطوح مختلف است [۱۶].

این تحقیق به امکان طراحی و تدوین برنامه درسی دوزبانه (فارسی و لری) در آموزش ابتدایی استان لرستان از نظر معلمان و مدیران می‌پردازد و نتایج نشان داده‌اند که پاسخگویان (معلمان و مدیران) با فرصت‌ها و ضرورت برنامه درسی دوزبانه، موافق بوده‌اند و نگرش معلمان و مدیران درباره برنامه درسی دوزبانه را خوب ارزیابی کرده‌اند؛ البته به تهدیدهایی در

۲. دهقان، حسین (۱۳۸۱)؛ «هویت قومی و وفاق ملی»، مجله رشد آموزش علوم اجتماعی؛ ش ۲۰ و ۲۱، صص ۳۶ تا ۴۱.

۳. کرمی نوری، رضا؛ علیرضا مرادی و همکاران (۱۳۸۷)؛ «بررسی تحول سیالی واژگان کلامی و مقوله‌ای در کودکان دوزبانه ترک - فارس و کرد- فارس»، تازه‌های علوم شناختی؛ سال دهم، ش ۲، صص ۴۹ تا ۶۰.

۴. محمدی، هیوا؛ رضا نیلی‌پور و همکاران (۱۳۸۸)؛ «تأثیر مهارت زبانی بر شدت ناروانی در دانش‌آموزان دوزبانه مبتلا به لکنت»، تازه‌های علوم شناختی؛ سال یازدهم، ش ۳، صص ۶۲ تا ۶۹.

۵. نیلی‌پور، رضا (۱۳۸۱)؛ زبان‌شناسی و آسیب‌شناسی زبان؛ تهران: انتشارات هرمس.

6. Shah, p, m, ahmad, f. (2007). A comparative account of the bilingual education programs in malaysia and the united states. *Gema online journal of language studies*, 7(2): 63-77.

7. Craford, a. n. (2002). bilingual education in the united states: a window on the Latvian situation. *intercultural education*, 13(4).

8. Bialystok, E. (1992). Attention control in children's met linguistic performance and measures of field independence. *Developmental Psychology*, 28:654-664.

9. Bialystok, E., & Martin, M. M. (2004). Attention and inhibition in bilingual children: Evidence from the developmental change card sort task. *Developmental Science*, vol. 7, Pp. 325-339

10. Feng, X. (2008). Working memory and bilingualism: An investigation of executive control and processing speed. Unpublished doctoral dissertation, York University, Toronto, Ontario, Canada

11. Anderson, J. D., & Conture, E. G. (2000). Language abilities of children who stutter: A preliminary study. *Journal of Fluency Disorders*. vol. 25, Pp. 283-304.

12. Bloodstein O, Ratner N. B. A (2007) *Handbook on Stuttering*. 6th edition, Clifton Park, NY: Engage Publishing; 78:211-220.

همراه باشد و تصور بی‌هویت‌شدن کودک بر اثر یادگیری دو زبان، بروز اختلاف‌های زبانی در دانش‌آموزان را در پی داشته باشد که با برنامه‌ریزی اصولی می‌توان آنها را کاهش داد و رشد بالای دانش و مهارت‌های ذهنی و پایه‌ای را برای یادگیری زبان فارسی فراهم کرد.

همان‌گونه که اشاره شد، نیروی انسانی و امکانات در حد مطلوب نیستند و این می‌طلبد که نیروی مناسب در مراکز تربیت معلم آموزش داده شوند و برنامه دوزبانه در اهداف و محتوا نیز گنجانده شوند؛ در این زمینه، نیاز است که بازبینی بنیادی سیاست‌های آموزشی ایران به منظور اجرای آموزش دوزبانه درازمدت صورت گیرد؛ به تقویت و تثبیت نگرش مثبت معلمان و مدیران به برنامه درسی دوزبانه کمک شود و لازم است درخصوص تغییر نگرش دست‌اندرکاران، برنامه‌ریزان و والدین نسبت به مزیت‌های این برنامه، تلاشی بیشتر صورت گیرد؛ همچنین اضافه کردن مهارت‌های برنامه درسی و آموزش دوزبانه در برنامه‌های پیش و ضمن خدمت معلمان و مدیران در مناطق دوزبان، ضروری است و مراکز تربیت معلم و دانشگاه‌ها باید برنامه‌هایی را اقتباس کنند که هدف آنها برنامه‌های درسی دوزبانه باشند. ایجاد ساختارهای مناسب برنامه‌ریزی درسی از طریق تمرکز دایمی در نظام آموزشی و دادن اختیارات بیشتر به مناطق و مدارس برای برنامه درسی دوزبانه نیز ضرورتی انکارناپذیر است؛ بنابراین، برنامه درسی دوزبانه را باید ابتدا با تغییر در ساختار عملیاتی کرد؛ به عبارت دیگر باید در مراکز تربیت معلم، جایگاهی برای آن تعریف شود؛ بودجه و امکانات مناسب در نظر گرفته شوند و در ادامه به تغییر اهداف و محتوا اقدام شود.

منابع

۱. حمیدی، منصور علی (۱۳۸۴)؛ «دوگانگی زبان خانه و آموزشگاه در ایران: نمود زمینه‌ها و پیامدهای در پرلز»، مجله علوم انسانی دانشگاه الزهراء؛ ش ۵۴، صص ۱ تا ۱۴.

23. Bialystok, E., (2001) Met linguistic aspects of bilingual processing. *Annual Review of Applied Linguistics*, 21: 169-181.
24. Acizo P, Amparo Herrera b, Patricia Roman c, Maria Cruz Martin (2010) Second language acquisition influences the processing of number words. *Proceeded Social and Behavioral Sciences*, 9:1128-34.
25. Sevinç, M., (1985) "Bilingualism and biculturalization at the concrete operational stage in migrant children" Unpublished doctoral dissertation. University of London, Institute of Education
26. Stern, H.H. (1992). *Issues and Options in Language Learning Teaching*. Oxford: Oxford University Press.
27. Proctor, C. P., August, D., Carlo, M. S., & Snow, C. (2006). The intriguing role of Spanish language vocabulary knowledge in predicting English reading comprehension. *Journal of Educational Psychology*, 98:159-169.
28. Proctor, C. P., Carlo, M., August, D., & Snow, C. (2005). Native Spanish-speaking children reading in English: Toward a model of comprehension. *Journal of Educational Psychology*, vol. 97, Pp.246-256.
29. Greenberg, A., Bellana, B., & Bialystok, E. (2013). Perspective-taking ability in bilingual children: Extending advantages in executive control to spatial reasoning. *Cognitive development*, 28(1): 41-50.
30. Lee, H., & Kim, K. H. (2011). Can speaking more languages enhance your creativity? Relationship between bilingualism and creative potential among Korean American students with multicultural link. *Personality and Individual Differences*, 50(8):1186-1190.
31. Kharkhurin, A. V. (2010). Sociocultural differences in the relationship between bilingualism and creative potential. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, vol. 41, NO 5-6, Pp, 776-783.
32. Bialystok, E., & Barac, R. (2012). Emerging bilingualism: Dissociating advantages for metalinguistic awareness and executive control. *Cognition*, 122(1):67-73.
33. Costa, A., Hernández, M., & Sebastián-Gallés, N. (2008). Bilingualism aids conflict resolution: Evidence from the ANT task. *Cognition*, vol. 106, NO .1, Pp.59-86.
13. Bloodstein, O. (2006). Some empirical observations about early stuttering: A possible link to language development. *Journal of Communication Disorders*, 39:185-191
۱۴. علایی، بهلول (۱۳۸۶)؛ «دوزبانگی و رویکرد مناسب آموزشی»، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید باهنر کرمان؛ دوره جدید، ش ۲۲، ۱۷۵-۱۸۹.
15. Richards, J. C. et al. (1992). *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. (2nd ed). UK: Longman
۱۶. ویسی تبار، سلام (۱۳۸۰)؛ «تاثیر عدم توجه برنامه درسی به زبان مادری بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دوزبانه مقطع ابتدایی شهرستان مریوان و ارائه یک الگوی مناسب زبان آموزی»، فصلنامه زیربار؛ ش ۵۹، ص ۱۷۳ تا ۲۱۱.
۱۷. عبدی، نسرين (۱۳۸۳)؛ «نگاهی به دوزبانگی درس»، مجله رشد آموزش زبان؛ ش ۷۰، صص ۳ تا ۱۵.
۱۸. کلاتنری، رضا و همکاران (۱۳۹۰)؛ «بررسی روش‌های مناسب آموزش دوزبانه»، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی؛ سال دهم، ش ۳۹، صص ۸ تا ۲۴.
19. Thomas, W. P., & Collier, V. P. (2002). A national study of school effectiveness for language minority students' long-term academic achievement.. from <http://www.crede.ussc.edu/research/llaa/1.1final.html>.
20. Thomas, W. P., & Collier, V. (1997). *School effectiveness for language minority students*. Washington, DC: Center for the Study of Language and Education, The George Washington University
21. Maljers, A., Marsh, D., Coyle, D., Hartiala, A., Marsland, B., & Pérez-Vidal, C. (2001). CLIL: Compendium. Retrieved 2010-04-05, from <http://www.clilcompendium.com/index.html>
۲۲. عصاره، فریده (۱۳۸۷)؛ «بررسی مشکلات زبان‌آموزی کودکان پایه اول ابتدایی در مناطق دوزبانه»، فصلنامه مطالعات برنامه درسی؛ سال سوم، ش ۹، صص ۴۲ تا ۶۰.

- year Randomized evaluation of Transitional Bilingual education, best Evidence Encyclopedia, Center for Data-Driven Reform in Education (CDDRE).
43. Anthony. Patrinos, H. Velez, E. (2009) Costs and benefits of bilingual education in Guatemala: A partial analysis. *International Journal of Educational Development*. 29: 594-598.
44. Francisco, D. (2007). Understanding teacher's beliefs and practices toward bilingual education in a multilingual society: a Mozambican case study.
45. Jakob Cromdal (2005) Bilingual order in collaborative word processing: on creating an English text in Swedish, *Journal of Pragmatics*, vol 37, Pp.329-353.
۴۶. حبیبی، حمدالله و همکاران (۱۳۹۲): «بررسی جو یادگیری محور مدرسه و ارتباط آن با اثربخشی مدرسه»، *دوفصلنامه پژوهش‌های آموزش و یادگیری: سال بیستم، ش ۳، صص ۱۰۱ تا ۱۱۸*.
۴۷. عزیززی، نعمت‌اله و خلیل حسین‌پناهی (۱۳۹۲): «مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه دوم ابتدایی کلاس‌های چندپایه با دانش‌آموزان مدارس عادی در مهارت‌های زبان فارسی»، *دوفصلنامه پژوهش‌های آموزش و یادگیری: سال بیستم، ش ۳، صص ۱۷۹ تا ۱۹۴*.
۴۸. عصاره، علیرضا و همکاران (۱۳۹۲): «تأثیر آموزش و پرورش پیش‌دبستانی بر پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان دوزبانه اول ابتدایی»، *دوفصلنامه پژوهش‌های آموزش و یادگیری: سال بیستم، ش ۳، صص ۳۰۳ تا ۳۱۲*.
۴۹. کریمی‌پور، امیر و محمود الیاسی (۱۳۹۲): «بررسی پاره‌ای از مشکلات زبانی دانش‌آموزان دوزبانه کردی زبان فارسی زبان شهر ایلام و ارائه برخی رویکردهای اصلاحی»، *مجله زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان؛ سال چهارم، ش ۷، صص ۸۷ تا ۱۰۵*.
34. Parker Jones O. Green DW. (2011). Where, when and why brain activation differs for bilinguals and monolinguals during picture naming and reading aloud. *Cereb cortex*, vol .22, NO.4, Pp.892-902.
35. Kuipers, J. R., & Thierry, G. (2010). Event-related brain potentials reveal the time-course of language change detection in early bilinguals. *Neuroimage*, 50(4):1633-1638.
36. Festman, J., Rodriguez-Fornells, A., & Münte, T. F. (2010). Individual differences in control of language interference in late bilinguals are mainly related to general executive abilities. *Behavioral and Brain Functions*, vol. 6, NO. 5, Pp.1-12.
۳۷. جلیوند کریمی، لیلا و همکاران (۱۳۹۲): «مقایسه ظرفیت شنیداری افراد دوزبانه و تک‌زبانه با استفاده از آزمون همخوان-واکه دایکوتیک»، *فصلنامه طب توانبخشی؛ سال دوم، ش ۳، صص ۱۹ تا ۳۰*.
۳۸. بیانلو، اعظم و همکاران (۱۳۹۲): ارزیابی و مقایسه تفکر خلاق در کودکان یک‌زبانه و دوزبانه زودهنگام همسان»، *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی؛ سال سیزدهم، ش ۴۹، صص ۹۲ تا ۱۰۷*.
۳۹. زایرکعبه، رحیم (۱۳۸۸): «پیامدهای اجتماعی آموزش دوزبانه»، *همایش ملی دوزبانگی و آموزش؛ پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش*.
۴۰. یوسفی، ناصر و همکاران (۱۳۸۸): «مقایسه یادگیری زبان انگلیسی دانش‌آموزان دوزبانه با دانش‌آموزان یک‌زبانه»، *فصلنامه اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی؛ سال چهارم، ش ۲، صص ۱۴۸ تا ۱۶۲*.
۴۱. شمس اسفندآباد، حسن و سوزان امامی‌پور (۱۳۸۲): «مطالعه سبک‌های یادگیری در دانش‌آموزان دوزبانه و یک‌زبانه دوره راهنمایی و رابطه آن با پیشرفت تحصیلی و جنسیت»، *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی؛ سال دوم، ش ۵، صص ۱۱ تا ۲۷*.
42. Slavin, R. E., Madden. N., Calderon, M., Chamberlain, A., Hennessy. M (2010) Reading and language outcomes of a Five-